ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД
БОБУР НОМИДАГИ
АНДИЖОН ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ

ANDIJAN STATE
UNIVERSITY NAMED
AFTER ZAKHIRIDDIN
MUKHAMMAD BABUR

ИЛМИЙ ХАБАРНОМА

Серия: Педагогик тадқиқотлар

SCIENTIFIC BULLETIN

Series: Pedagogical Research

2020/6 (50)

Андижон
2020 йил

Муассис:

Zahiriddin Muhammad
Bobur nomidagi
Andijon davlat universiteti

ИЛМИЙ ХАБАРНОМА
Серия: Педагогик тадқиқотлар

Журнал бир йилда 8 марта
(серия 2 марта) чоп этилади

Ўзбекистон Республикаси
Президенти Администрацияси
ҳузуридаги Ахборот ва Оммавий
коммуникациялар агентлиги
томонидан 2020 йил 17 августда
1097 рақами билан
рўйхатга олинган

Нашр индекси: 344

Нашр учун масъул:
Д.Неъматова

Журнал фалсафа, тарих,
филология, педагогика, кимё ва
биология фанлари бўйича Олий
аттестация комиссиясининг
диссертациялар натижалари юзасидан
илмий мақолалар эълон қилиниши
лозим бўлган нашрлар рўйхатига
киритилган.

Босишга рухсат этилди: 21.09.2020
Қоғоз бичими: 60x84 $^{1}/_{8}$.
Босма табоғи: 13,5.
Офсет босма. Офсет қоғози.
Адади: 110 дона.
Баҳоси келишилган нархда.
Буюртма №:

“Муҳаррир” нашриёти матбаа
бўлимида чоп этилди.

Тошкент шаҳри,
Сўгалли ота кўчаси 7-уй.

Таҳрир ҳайъати раиси:

Азимова Зиёда Эргашевна – педагогика фанлари доктори (Андижон, Ўзбекистон)

Таҳрир ҳайъати

Қуронов Муҳаммаджон – педагогика фанлари доктори (Тошкент, Ўзбекистон)

Ходжаев Бегзод Худойбердиевич – педагогика фанлари доктори, профессор (Тошкент, Ўзбекистон)

Юсупова Шохида Жалолиддиновна – педагогика фанлари доктори, профессор (Андижон, Ўзбекистон)

Хайдаров Маматжон Эшқулович – педагогика фанлари доктори, профессор (Тошкент, Ўзбекистон)

Жумаев Маманазар Иргашевич – педагогика фанлари доктори, профессор (Тошкент, Ўзбекистон)

Исаев Илья Фёдорович – педагогика фанлари доктори, профессор (Бельгород, Россия)

Асука Кавано – педагогика фанлари доктори (PhD) (Нагоя, Япония)

Алиева Шаҳло – педагогика фанлари доктори (Боку, Озарбайжон)

Жумабаева Азия Елеупановна – педагогика фанлари доктори, профессор (Остана, Қозоғистон)

Бичурина Сеимбика Усмоновна – педагогика фанлари номзоди, доцент (Казан, Россия)

Муҳаррир:

Д.Ҳ.Қуронов
филология фанлари доктори, профессор

Таҳририят манзили:
170100, Андижон шаҳри, Университет кўчаси, 129. Телефон: +998911602043. Факс: (374) 223-88-30
E-mail: adu_xabarnoma@mail.ru Расмий сайт: www.xabarnoma.adu.uz

МУНДАРИЖА

ПЕДАГОГИКА

ПЕДАГОГИКА НАЗАРИЯСИ

З.Э.АЗИМОВА, М.К.БАКИЕВА
Қизларда ижтимоий фаол шахс сифатларини шакллантиришда хориж тажрибаларидан фойдаланиш (Parents.com сайти материаллари мисолида) 5

Қ.А.ҚАДИРОВ
Олий таълим тизимида маънавий-маърифий ишларнинг ташкилий-педагогик модернизацияси хусусида 16

И.Н.САЙДАЛИЕВ
Замонавий муҳандисларни тайёрлашда олий таълим ва ишлаб чиқариш синергетик интеграциясининг аҳамияти ва истиқболлари 25

Н.Д.АҲМЕДОВА
Талабаларда касбий-маънавий фазилатларни ривожлантириш ижтимоий-педагогик масала сифатида 36

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ НАЗАРИЯСИ ВА МЕТОДИКАСИ

Я.УМАРОВА, Д.НЕЪМАТОВА
Умумтаълим мактабларидаги ўқувчилар тил компетентлигининг жорий ҳолати таҳлили 47

A.AXLIMIRZAYEV, T.S.NISHONOV
Ehtimollar nazariyasi fanidan amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish bo‘yicha ba’zi bir mulohazalar 58

ПЕДАГОГИК СОЦИОЛОГИЯ

A.U.ABDIYEV
Andragogik ta’limda gender muammolari 70

ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ НАЗАРИЯСИ ВА МЕТОДИКАСИ

М.Ш.РАҲМОНОВ
Видеомашғулотларнинг дарс самарадорлигига ижобий таъсири ва зарурий тавсиялар 79

CONTENTS

PEDAGOGY

THEORY OF PEDAGOGICS

Z.E.AZIMOVA, M.K.BAKIYEVA
From the foreign experience of the methodology of education of socio-active personality in girls (on the example of site materials Parents.com) 5

K.A.KADIROV
Organizational and pedagogical of issues spiritual and educational work in the higher education system 16

I.N.SAYDALIEV
The importance and prospects of synergetic integration of higher education and development in the training of modern engineers 25

N.D.AHMEDOVA
Development of professional-spiritual qualities at students-socio-pedagogical problem 36

THEORY AND METHODS OF EDUCATION AND UPBRINGING

Ya.T.UMAROVA, D.NE'MATOVA
Analysis of the current state of language competence of secondary school students 47

A.AKHLIMIRZAEV, T.S.NISHONOV
Some considerations on the organization of practical lessons on probability theory 58

PEDAGOGIC SOCIOLOGY

A.U.ABDIEV
Gender issues in andragogy 70

THEORY AND METHODS OF E-LEARNING

M.Sh.RAHMONOV
Positive impact of video classes on lesson efficiency and necessary recommendations 79

УДК: 370.153

ANDRAGOGIK TA’LIMDA GENDER MUAMMOLARI

A.U.Abdiyev

Maqolada kattalar ta’limidagi gender muammolari ko‘rib chiqilgan. Gender va ta’limni o‘rganish ta’lim tizimidagi yutuq va tajriba kabi gender tafovutlarini o‘z ichiga oladi. Gender va ta’lim sohasidagi dastlabki tadqiqotlar erkak va ayollar o'rtasidagi ta’lim natijalaridagi tafovutlarning biologik farqlar bilan bog‘liqligiga e'tibor qaratildi. O‘qituvchilar va oilalar o‘rtasidagi munosabatlar hamda gender tafovutlari o‘rganib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: genderlik, tafovut, ta’lim, nazariya, model, katta yoshlilar, transformativ, kompleks.

В статье рассматриваются гендерные проблемы в образовании взрослых. Изучение пола и образования включает гендерные различия, такие, как достижения и опыт в образовательной системе. Предварительные исследования в области гендера и образования были сосредоточены на том, связаны ли различия в результатах обучения между мужчинами и женщинами с биологическими различиями. Рассмотрена связь между взаимоотношениями учителей и семей и гендерными различиями.

Ключевые слова: *пол, различие, образование, теория, модель, взрослый, трансформирующий, комплекс.*

Dunyoning ko‘p mamlakatlarida ayollar kollejga kirishda ham, tugatishda ham erkaklardan ustundir. Shu bilan birga, jiddiy gender tafovutlar o‘qish sohasida qayd etilib, ta’lim ma’lumotlariga qaytmoqda. Umuman olganda, gender muammolari ayol va erkaklarning hayoti, jamiyatdagi vaziyat, o‘zaro bog‘liqlik, resurslardan foydalanish va ulardan foydalanishdagi farqlar, ularning harakat va o‘zgarishlarga, aralashuvlar va siyosatlarga qanday munosabatda bo‘lishlarini o‘z ichiga oladi.

Hozirgi davrda juda katta rivojlanishga qaramay, dunyo bo‘ylab, ayniqsa, Shimoliy Afrika va Yaqin Sharq kabi mintaqalarda, hattoki O‘rta Osiyo davlatlarida ham ayollar huquqlari dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Ayollarning doimiy ravishda huquqlardan mahrum qilinishi ularning huquqiy kamsitilishiga olib keladi hamda bu holat ularning qarama-qarshi jins vakillari oldida mavqeyi pasayishiga olib keladi. Shunday qilib, dunyo miqyosida ayollar o‘zlarining asosiy inson huquqlarini to‘liq amalga oshira olmaydilar. Muammoni o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, gender tengligi barqaror taraqqiyotning muhim omili hisoblanadi. Quyida hozirgi kunda dunyoda mavjud bo‘lgan gender tengsizligiga oid o‘nta misol keltiriladi.

1. Harakatlanish cheklovi. Saudiya Arabistonida ayollarning ko‘plab noroziliklariga qaramay mashina haydash taqiqlanadi. Ular biror joyga borishlari uchun otalari yoki turmush o‘rtoqlariga tayanishlari kerak. Misr va Bahrayn kabi mamlakatlarda erlar xotinlarini mamlakatdan tashqariga chiqarmaslik huquqiga ega, ba’zi davlatlarda esa sayohat qilish uchun

turmush o‘rtoqlaridan yozma ravishda ruxsat olishlari talab qilinadi.

2. Nikoh erkinligi. BMT ma’lumotlariga ko‘ra, Janubiy Osiyo va Sahroi Afrikadagi yosh ayollarning 40 foizi 18 yoshidayoq turmushga chiqadi. Juda yosh turmush qurish nafaqat tug‘ruq paytida asoratlar xavfini oshiradi, balki ko‘pincha o‘limga olib keladi. Pokistonda ayollar oldindan kelishilgan nikohlarni qabul qilishadi va rad etilish, odatda, hukumat tomonidan e’tibor qaratilmaydigan “sharafli qotilliklar”ga olib kelishi mumkin.

3. Ajrashish bilan bog‘liq gender tengsizligi. Yaqin Sharqning aksariyat mamlakatlarida diniy ideallar davlatni boshqaradi va gender tengsizligi keng tarqalgan. Odatda, erkaklar o‘zlarini ustun deb bilishadi, shuning uchun ular xotinlarini nisbatan osonlikcha va hatto og‘zaki ifoda orqali ham ajrashishlari mumkin. O‘z navbatida, ayollar bu o‘rinda juda ko‘plab to‘siqlarga duch keladi. Livanda xo‘rlangan ayollar, agar guvoh guvohlik berishni istamasa ajrashish uchun ariza topshirish huquqiga ega emas.

4. Fuqarolik. Isroil, Eron, Tunis va Misrning bir qismidan tashqari, Yaqin Sharqdagi ayollar o‘z farzandlariga fuqaroligini o‘tkazish huquqiga ega emaslar, erkaklar esa bu huquqni nafaqat o‘z farzandlariga, balki boshqa millatga mansub xotinlariga ham o‘tkazishlari mumkin.

5. Qurolli kuchlar tarkibida. Ko‘plab davlatlarda ayollarga hanuzgacha harbiy xizmatga borishga ruxsat yo‘q. Ruxsat bor joylarda esa ayollga erkaklarga o‘xshab oldingi chiqizlarda jangovar harakatlar olib borish taqiqlangan.

6. Vasiylik huquqlari. Ba’zi mamlakatlarda sudlar avtomatik ravishda otaga vasiylik huquqini beradilar va ayollar hech qanday moliyaviy yordamsiz qoladilar. Masalan, Bahreynda oila qonunlari tizimlashtirilmagan, bu sudyalarga onani o‘z farzandlariga nisbatan vasiylik huquqlarini rad etishga imkon beradi.

7. Zo‘ravonlik. Huquqiy tengsizlik ayollarga nisbatan zo‘ravonlikning kuchayishiga olib keladi. Bugungi kunda dunyoda ayollarga nisbatan zo‘ravonlikning eng yaqqol aniq shakllaridan biri bu erning xotiniga tajovuzidir. Yaqinda Hindistonda qabul qilingan nomusga tajovuz qilish to‘g‘risidagi qonunlarning er-xotinlarga taalluqli emasligi, ayollarga nisbatan jinsiy bo‘ysunish va zo‘ravonlikning yaqqol belgisidir.

8. Kasbiy yo‘nalishlardagi to‘siqlar. Hatto rivojlangan mamlakatlarda ham ish haqi masalasida ayollar noqulay ahvolga tushib qolishmoqda. Eng ko‘p maosh oladigan sohalarda hamon erkaklar ustunlik qilmoqdalar va o‘rtacha olganda ayollar aynan bir xil ishni bajarsalar-da, ish haqi shu ish joyidagi erkaklarga qaraganda 30% kam maosh olmoqdalar. Bu nisbatda mazkur gender tengsizlik yo‘qolgunga qadar to‘liq 45 yil o‘tishi mumkin.

9. Yerga egalik qilish bo‘yicha cheklovlar. Ba’zi mamlakatlarda an’anaviy yoki diniy qonunlar ayollarning yerga egalik qilishlarini taqiqlaydi, bu borada hattoki ularning konstitutsiyaviy qonunlarida ayollarning teng huquqli ekanliklari ta’kidlansa ham. Shimoliy Sudan, Tanzaniya va Lesoto kabi ko‘plab mamlakatlarda yerga egalik qilish va boshqarish erkak oila boshlig‘iga o‘tishi belgilab qo‘yilgan. Zambiyada ayollar va erkaklar ro‘yxatga olingan yer nomiga ega bo‘lish huquqi beriladi, ammo odatdagi yer egalik huquqi ham erning roziligisiz yer uchastkasi ajratilishi mumkin emasligi tan olinadi.

10.Ta’lim olish. Dunyodagi katta yoshli savodsizlarning uchdan ikki qismidan ko‘prog‘ini ayollar tashkil etadi. Ta’lim olish imkoniyati, ayniqsa, Afg‘onistonda muammo bo‘lib, u yerda ayollar ta’limiga qarshi guruhlar ko‘plab maktablarga hujum qilishadi. Ayollar huquqlari shunchalik ham zaifki, ular hattoki o‘zlari qanday huquqlarga ega bo‘lishlari kerakligi haqida ham bilishmaydi va bu kabi

muammolarning yechimi faqatgina ta’lim olishga nisbatan ko‘proq imkoniyatlarga ega bo‘lishidadir. Biz so‘z yuritayotgan muammoning negizi ham shu ta’lim olishga bo‘lgan cheklovlarda yotadi. Demak, ta’lim olish huquqlari ba’zi davlatlarda hamma uchun teng emas.

O‘zbekistonda esa bu kabi muammolar deyarli uchramaydi. Hamma ta’lim olishda teng huquqlidir. Endi mavzuning asosiy qismiga o‘tadigan bo‘lsak, katta yoshlilarni o‘qitishda gender muammolariga duch kelamiz. Katta yoshlilarni o‘qitish bu faqat oliy ta’lim muassasasida ta’lim olish degani emasligini biz juda ham yaxshi bilamiz. Katta yoshlilar hayotlarining keyingi bosqichlarida ham o‘zlariga zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarga ehtiyoj sezishi tabiiydir. Juda ko‘p hollarda ayollarimiz bunday ehtiyojni sezishganda ularga shu imkoniyat ko‘p ham taqdim qilinavermaydi. Bu holda biz jamiyatimizning ayol jinsiga oid vakillarini ta’lim olish huquqidan mahrum qilayapmiz. Ushbu muammolarni hal qilish uchun bir nechta omillardan foydalanishimiz mumkin. Quyida gender tafovutlarini kamaytirish uchun kattalar ta’lim orqali amalga oshiriladigan omillarni ko‘rib chiqamiz.

Ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqish omili. Ijtimoiy-iqtisodiy sharoit va maktab muhiti ta’lim olishni kuchaytirish ta’limi maqsadlari va vazifalariga erishishda muhim omil hisoblanadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy sharoit, avvalambor, odamlarning moliyaviy ahvoliga katta e’tibor beradi. Jismoniy shaxslar moliyaviy jihatdan baquvvat bo‘lsa, ular ta’lim olishda hech qanday muammoga duch kelmaydilar. Boshqa tomondan, odamlar moliyaviy muammolarga duch kelganda, ular o‘quv yurtlariga kirishda va ilmiy maqsadlarga erishishda muammolarga duch kelishadi. Kattalar ta’limi odamlarning bilim olishlari to‘g‘risida tushunchalarini boyitdi. Qishloq va shahar hududlarida ilgari maktablarga bormagan yoki muddatidan oldin o‘qishni tashlab ketganlar uchun tashkillashtirilgan ta’lim hamda ish ko‘nikmalarini o‘rgatuvchi kattalar uchun o‘quv markazlari tashkil etilgan. Ba’zi bir muassasalarda ta’lim juda ham arzon narxlarda yoki umuman bepul yo‘lga qo‘yilgan.

Shunday qilib, ushbu omillar kattalar, shu jumladan, erkaklar va shu qatorda ayollar orasida ham ta’lim olishni osonlashtiradi.

O‘zbekistonning qishloq joylarida yashovchi ayollar va shaharlarda qashshoqlikda yashovchi ayollar o‘rtasida savodxonlik darajasida tafovut mavjud bo‘lib, ular, asosan, savodsiz va maktablarga bormaganlarga e’tibor qaratadi. Ta’lim sohasidagi yutuqlarning mintaqaviy tafovuti ta’kidlangan va iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatgichi savodxonlik darajasidagi gender tafovutining qisqarishi, tumanlar boyligi va ushbu tengsizlikka javobgar bo‘lgan o‘qituvchilarning soni bilan bog‘liq.

Shaxslarning ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidagi tafovutlar yaqqol ko‘rinib turibdi, ammo ayol va erkaklar o‘rtasida savodxonlik darajasini oshishiga olib keladigan strategiya va yondashuvlarni amalga oshirish zarur.

Innovatsion ta’lim resurslari. Ta’lim muassasalarida zamonaviy va innovatsion ta’lim resurslaridan foydalanish gender tafovutlarni kamaytirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchilar modellar, sxemalar, diagrammalar, plakatlar va texnologiyalar kabi zamonaviy va ilmiy o‘quv resurslaridan foydalanadilar. Bundan tashqari, ular o‘quv-tarbiya usullari va o‘quv strategiyalarini takomillashtirishga kirishganlarida, gender tafovutlarni kamaytirishga o‘z hissalarini qo‘shishlari mumkin. Ta’lim va o‘qitish tizimini innovatsion ta’lim resurslaridan foydalanishdan tashqari, talabalarga teng huquq va imkoniyatlar berish orqali ham takomillashtirish mumkin. Oliy o‘quv yurtlarida bo‘lganidek, o‘qituvchilar talabalarga mustaqil vazifa yuklaydilar, bu

esa o‘qituvchilar yo‘qligida bajarilishi kerak. Boshqacha aytganda, o‘qituvchilar o‘quvchilarga ye-takchilik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun imkoniyat yaratib berishlari kerak. Erkaklar va ayollar uchun teng imkoniyatlar yaratilishi lozim. Ta’lim muassasalarida modernizatsiya va globallashuv avjiga chiqib, ta’lim tizimi doimiy ravishda takomillashtirilmoqda. Ta’-lim muassasalari a’zolari ta’lim tizimini takomillashtirishlarini talab qilganlarida, ular bir-birlari bilan uyg'un va integratsiyalashgan holda ishlashlari kerak. Erkaklar va ayollarga o‘z nuqtayi nazarlari va qarashlarini bildirishga ruxsat berilishi lozim. Agar muassasalardagi ayollarga teng imkoniyatlar yaratilsa, bu gender tafovutlarning kamayishiga olib keladi va ayollar ta’lim tizimini boyitishda juda muhim hissa qo‘shishi mumkin. Demak, innovatsion ta’lim resurslaridan foydalanish ta’lim muassasalari a’zolari o‘rtasidagi hamkorlik va o‘zaro tushunishga olib keladi.

Katta yoshdagilar uchun transformat-sion ta’lim nazariyasi. Katta yoshdagilar uchun ta’im tizimidagi transformatsion ta’lim nazariyasi ta’limning ahamiyati nuqtayi nazaridan shaxslar o‘rtasida xabardorlikni shakllantirishga yordam beradi. Jismoniy shaxslar, birinchi navbatda, qishloq ja-moalariga tegishli bo‘lib, jamiyatning mah-rum, marginallashgan va ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan orqada qolgan qismlariga tegishli. Ushbu shaxslar savodxonlik ularga, ayniqsa, ayollarga jamiyatdagi mavqeyini yaxshilash uchun ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy omillar ustidan nazoratni amalga oshirishga yordam beradigan eng muhim vosita ekanligini tushunadilar. Katta yoshdagilar uchun ta’limda nazariya va amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqlik to‘g‘risida tushunchaga ega bo‘lish juda muhimdir. Katta yoshlilar uchun o‘qitish dasturlarining asosiy maqsadi ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, odamlarning yashash sha-roitlarini yaxshilash uchun ularning qobi-liyatlarini rivojlantirishdir. Ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy omillarning kompleks majmuasini ishlab chiqish, ayniqsa, ayollarning ta’lim olishida cheklanishlarni bartaraf etish uchun muhimdir. Ta’lim – bu odamlar egallashi kerak bo‘lgan muhim vositadir. Murakkab global va ijtimoiy muammolar sharoitida tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda qishloq va qashshoq ayollarning savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qo‘llab-quvvatlanadi [1]. Katta yoshlilar uchun ta’lim tizimidagi transformatsion ta’lim ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga katta e’tibor beradi. Bu ularga an’anaviy rollarni shubha ostiga qo‘yish, zamonaviy va innovatsion texnika va usullarga moslashish istiqbollariga javob berishga imkon beradi. Gender tafovutini kamaytirish ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishning muhim vositalaridan biridir. Agar ayollarga huquq va imkoniyatlar berilsa, bu barqaror rivojlanishga olib keladi. Savodxonlik eng kuchli vosita sifatida qaraladi, chunki u intellektual ma’rifatni, iqtisodiy boyitishni va ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi. Gender tafovutining pasayishi odamlarga o‘zlarining voqeliklari va tajribalarini tanqidiy o‘rganish vositasi bo‘lib, ularni rejalashtirish, amalga oshirishning yangi va innovatsion usullari, o‘ziga ishonch, rejalarni amalga oshirish bo‘yicha bilimlar, harakat yo‘nalishini rejalashtirish va reintegratsiyalash usullarini izlashga chorlaydi.

Shunday qilib, kattalar uchun ta’lim orqali odamlar o‘zlari uchun yaxshiroq hayotni yaratish nuqtayi nazaridan tushunchalarini kuchaytiradilar [1]. Transformativ ta’lim – bu katta yoshdagi o‘quvchilar tanqidiy fikrlashni shakllantirish nuqtayi nazaridan xabardorlikni shakllantiradigan jarayon. Boshqa tomondan, taxminlarni qabul qilish va taqdim etilgan nuqtayi nazarni qo‘llab-quvvatlash va yordam berish hisobga olinmaydigan jihatlardir. Transformatsion o‘qishni o‘rganishda u ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlarni

ko‘rib chiqadi, shuningdek, o‘quv jarayonida to‘siq bo‘lganligini isbotlaydi [1]. Katta yoshdagi o‘quvchilar kelib chiqishiga qarab, ularning ilmiy maqsadlariga erishishda eng samarali va foydali bo‘lgan usul hamda strategiyalarni bilishlari kerak. Ular muammolar va qiyinchiliklarga duch kelganda, boshqalar uchun, ayniqsa, o‘qituvchilar va kursdoshlardan yordam olishlari zarur.

Katta yoshlilarni o‘qitish jarayonida ayollarga mansub masalalar. Biz yana bir bor asosiy masalaga qaytamiz, ya’ni katta yoshlilar uchun ta’limdagi ayollarning masalalari bo‘yicha munozarani ko‘rib chiqamiz. Buning uchun kattalar uchun ta’limning ishchi ta’rifini ko‘rib chiqish foydali bo‘ladi. Norasmiy ta’lim sahifasida Darkenwald va Merriamning iqtiboslarini keltirish joizdir: “Katta yoshlilarni o‘qitish bu ularni hayotga tayyorlash bilan emas, balki ularni yanada muvaffaqiyatli yashashlariga yordam berish bilan bog‘liq” [2]. Ushbu tadqiqot turli xil murakkab mexanizmlarni ko‘rib chiqadi, ular orqali kattalar uchun ta’lim sohasi bugungi kunda amaliyotda ham, nazariyada ham ayollar tajribasini kiritish va tasdiqlashda yetarli emas, shu bilan birga “odamlarga yanada muvaffaqiyatli yashashlariga yordam berish” maqsadidan biroz yiroqlashgandek tuyulmoqda. Kattalar uchun ta’limning ayollar uchun muammoli bo‘lishi mumkin bo‘lgan bir necha xil usullar ko‘rib chiqiladi. Katta yoshdagi o‘quvchilarning ko‘p qismini ayollar tashkil etadi [3]. Shunday bo‘lsa-da, kattalar uchun ta’limni rejalashtirish jarayonida ayollarga e’tibor doimiy ravishda diqqat e’tibordan chetda qolib kelgan. Buni o‘qituvchilar tomonidan ko‘pincha qo‘llaniladigan “tanqislik modeli” yondashuvi orqali aniqlanadi, bu esa o‘quvchilar jamiyatning qolgan qismi yoki tengdoshlari bilan “yetishishib olish” kerakligini va o‘quvchilar allaqachon olib kelgan turli xil bilim va tajribalarni e’tiborga olmasliklarini anglatadi. Ushbu muvaffaqiyatsizlikning natijasi shundan iboratki, ayollar ko‘pincha foydali devalvatsiya va mag‘lubiyatni boshdan kechiradilar, aks holda bu foydali o‘rganish tajribasi bo‘lishi mumkin. Afsuski, kattalar ta’limi sohasidagi adabiyot ushbu kamchilikni abadiylashtirishda aybdor. Dasturni rejalashtirishda ayollarni e’tiborga olmaslikning yana bir usuli bu korporativ va iqtisodiy homiylikning rasmiy ta’lim va inson resurslarini rivojlantirishga ta’siri deb qaralsa bo’ladi [4, 5, 6]. Korporativ homiylik qiladigan model birinchi navbatda tajovuzkorlik, foyda va aniq natijalarga intilish kabi erkaklarga yo‘naltirilgan qadriyatlarni joylashtiradi. Ayollarning norasmiy iqtisodiyotga qo‘shgan hissasi devalvatsiya qilingan. Katta yoshlilar ta’limi nazariyasi ham katta yoshli o‘rganuvchilar orasida genderlik tafovutlariga ahamiyat berishda jiddiy muvaffaqiyatsizlikka duch keldi. Ayollarga oid tadqiqotlar erkaklarning rivojlanishini tavsiflashda ishlatiladigan chiziqli “kattalar hayot bosqichlari” modelidagi o‘zgarishlarni kuzatishga moyil bo‘ldi. Ba’zi tadqiqotchilar ayollarning rivojlanishiga nisbatan tamoman boshqacha qarashlarni taklif qildi. Caffarella & Olsen [7] ayollarning ijtimoiy bog‘liqligini va rollarning ko‘pligini o‘rganishni, shuningdek, kattalar rivojlanishining taxminiy chiziqli tabiatini qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Ular, shuningdek, hech qanday nazariya ayollarning tajribalarini to‘liq tushuntirib berolmasligini da’vo qilmoqdalar (bu erkaklarga ham taalluqli bo‘lishi mumkin). Ayollarning ona, uy bekasi, jamiyat a’zosi, ishchi va o‘rganuvchi kabi turli-tuman rollari ta’lim olishdan chalg‘ituvchi omil bo‘lib xizmat qilishi mumkin [8. P. 85–97]. Ayollar o‘zlarining past daramodlari tufayli iqtisodiy to‘siqlarga duch kelishadi. Va nihoyat, katta yoshlilarga ta’lim beruvchilar “makro darajadagi” muomala to‘siqlar, masalan, tasdiqlash, tahqirlash va bo‘ysunish kabilarga qarshi hushyor turishlari kerak [9. P. 238–249]. Katta yoshdagilar ta’lim sohasini yuqori darajada professionallashtirish ham muammoligicha

qoldi. Bu soha birinchi marotaba kasb sifatida paydo bo‘lgan kunlarda ayollar o‘qituvchilar va o‘quvchilar sifatida juda faol edilar [6]. Bu soha professionallashtirilgach, unga bag‘ishlangan jurnallar va konferensiyalar paydo bo‘la boshlaganida, biz “vaqt o‘tishi bilan kattalar uchun muhim bo‘lgan ta’limni tashkil etadigan va malakali kattalar o‘qituvchisi bo‘lganlar haqidagi tushuncha torayib bordi” [10. P. 1–16]. Ayollar kattalar ta’limida muhim bo‘lgan narsani hal qiladigan erkaklar doirasiga kirmagan “aylanish effekti” shundan kelib chiqib, ayollar bu sohadagi rahbarlik lavozimlaridan chetlatilgan va uning tarixi erkak nuqtayi nazaridan talqin qilinishi kerak. Katta yoshlilar ta’limi bilan shug‘ullanuvchilar va tadqiqotchilar bu yerda tasvirlangan muammolarga e’tibor berib, gender muammolarini tan olishlari va ularga moslashishlari maqsadga muvofiqdir. Bu bizni “odamlarga yanada muvaffaqiyatli yashashlariga yordam berish” degan aniq ta’rifni bajarishga yaqinlashtiradi. Ilhomlantiruvchi o‘quv tajribasini feministik pedagogikalarni [11. P. 139–156], shu jumladan, transformatsion, konstruktiv va joylashuvli ta’limni o‘z ichiga olgan holda rejalashtirish mumkin. Ayollar o‘qishi uchun mumkin bo‘lgan to‘siqlarni bartaraf etish lozim. Katta yoshlilarga ta’lim beruvchi ehtimoli bo‘lgan bir-biriga zid rol mojarolarini oldindan rejalashtirishi va ushbu ziddiyatlarni aniqlash va ularga yordam berish uchun zarur bo‘lgan shaffoflik va ko‘nikmalarni rivojlantirishi kerak. Yordamchi dasturlari orqali moliyaviy to‘siqlarni kamaytirish, texnik yordam orqali texnologik to‘siqlarni kamaytirish bo‘yicha choralar ko‘rish lozim. Katta yoshlilarga ta’lim beruvchilar bu yerda aytib o‘tilgan “makro darajadagi” to‘siqlarni tasdiqlovchi o‘zlari va ularning ta’sir doiralarini aniqlash, to‘g‘rilashda sergak turishlari darkor. Va nihoyat, kattalar ta’limi sohasidagi tadqiqotchilar nafaqat ayollarga qaratilgan yoki norasmiy, rasmiy, ijtimoiy ta’lim va ijtimoiy o‘rganish tajribalarini tasdiqlaydigan tadqiqotlar va amaliyotlarni tan olishlari va kiritishlari shart. Ekologlar, feministlar, tub-joy aholisi kabi guruhlar tomonidan taklif qilingan yangi paradigmalarga jismonan kirisha olish va falsafiy ochiq bo‘lish orqali, kattalar ta’limi neoliberal ko‘tarilishni kurashga chorlash va avtonom mustaqil ta’rifini saqlab qolish qobiliyatini kuchaytirishi mumkin, ya’ni bu tushuncha yetarlicha va keng, tarqoq, rang-barang hisoblangan sohani rasmiylastirish, hisobga olish kabi oson tuzoqlarga ilinmasligidadir [5].

Xulosa qilib aytish mumkinki, katta yoshlilar ta’limi, asosan, qishloq joylaridagi gender tafovutlarni kamaytirishga katta hissa qo‘shadi. Qishloq joylarda, odatda, muayyan shaxlar qizlarni ta’lim olishdan tiyishadi. Ular majburiyatlar sifatida qabul qilingach, sarf qilgan sarmoya kelajakda hech qanday foyda keltirmaydi deb ishontiriladi. Boshqa tomondan, sarmoyalar oilaning erkak a’zolariga ta’lim berishga sarflanadi. Jamiyatning erkak a’zolar o‘zlarining ta’lim qobiliyatlari va qobiliyatlaridan oilalari, jamoalari uchun yashash imkoniyatlarini kengaytirishda samarali foydalanadilar. Qizlarga ta’lim berish borasida gender tafovutlarini kamaytirishda katta yoshlilar ta’limi orqali joriy etiladigan ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqish, innovatsion ta’lim resurslari, qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etish va qizlarning ta’limiga munosabatni o’zgartirish kabi omillar muhim rol o‘ynaydi. Katta yoshlilar uchun ta’limning asosiy roli ayollar va qizlarni ta’lim olish va imkoniyatlarini kengaytirishga rag‘batlantirish nuqtayi nazaridan o‘zgarishlarni amalga oshirish ko‘zlangan. Qishloq joylarga mansub bo‘lgan va jamiyatning iqtisodiy jihatdan zaif qatlamlari bo‘lgan shaxslar ma’lumot olish orqali ayollar, qizlar farovonlikni oshirishda ajralmas hissa qo‘shishi mumkinligini bilishlari kerak. Bu esa katta yoshlilar uchun ta’lim tizimidagi transformatsion ta’lim nazariyasi ta’limning ahamiyati to‘g‘risida odamlar

orasida xabardorlikni oshirishga yordam beradi. Barcha toifalarga mansub shaxslar ta'lim olish orqali hayotlarini boyitishi mumkinligini tushunadilar. Ayollar va qizlar o'qimagan yoki savodxonlik bo'yicha asosiy ko'nikmalarga ega bo'lmaganda, ular nafaqat yashash sharoitlarini ta'minlash jarayonida muammolarga duch kelishadi, balki jamiyatning iqtisodiy o'sishi ham muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Katta yoshlilar uchun ta'lim orqali ilgari maktablarga qabul qilinmagan yoki muddatidan oldin o'qishni tashlagan kattalar uchun imkoniyatlar yaratildi. Biroq o'quvchilarning o'quv maqsadlariga qoniqarli darajada erishishlari uchun gender tafovutlarni kamaytirish va barcha o'quv yurtlari a'zolariga teng huquq va imkoniyatlar berish zarur.

GENDER ISSUES IN ANDRAGOGY

A.U.Abdiyev[1]

Ilmiy xabarnoma. Seriya: Pedagogik tadqiqotlar – Scientific bulletin. Pedagogical Research. 2020. 6(50). 70–78.

[1] Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navai', Tashkent, 100100, str. Yusuf Khos Hojib, 103 (Uzbekistan). E-mail: interdep@ navoiy-uni.uz

Keywords: gender, difference, education, theory, model, adult, transformative, complex.

The article is devoted to the study of gender issues in adult education. The study of gender and education includes gender differences in education, such as achievements and experiences in the education system. It is beyond the scope of this study to examine how gender affects learning outcomes and how these differences affect the labor market, family formation, and health indicators. Preliminary research in the field of gender and education has focused on whether or not differences in learning outcomes between men and women are due to biological differences. Over time, studies have shown that biological differences between the sexes are less than differences between the sexes. Thus, biological differences may play a minor role in learning outcomes. Research on primary and secondary school students examined how the relationships of peers, teachers, and families are related to gender differences, conducted on higher education. and studies were examined based on gender and difference in selection when choosing or graduating from college. Adult education is concerned not with preparing people for life, but rather with helping people to live more successfully. Thus if there is to be an overarching function of the adult education enterprise, it is to assist adults to increase competence, or negotiate transitions, in their social roles (worker, parent, retiree etc.), to help them gain greater fulfilment in their personal lives, and to assist them in solving personal and community problems. In the system of education, disparities are identified by various demographic and school related factors, such as, gender, social background and access to educational resources. To strengthen this base, research is needed to examine the factors and moderating influences that are associated with gender gaps and assess how the effects of India's increasing educational attainment, public policies, targeted to girls

and changing educational landscape are having an influence. Time devoted towards learning and other educational resources are also important to investigate. The role of adult education in reducing gender disparities is important. Within the system of education, it is necessary to ensure equal rights and opportunities are available to all the individuals. There should not be any kind of discrimination on the basis of factors, such as, caste, creed, race, religion, gender, ethnicity, occupation and socio-economic background. Furthermore, there have been improvements made in the education infrastructure, which have contributed in causing a reduction in gender disparities. There are lot issues to be solved in adult education. Especially women should be encouraged to get skilled in later stages. One thing our people don't understand is why our women cannot bring extra income to our household. It's also connected with several religious beliefs as well. Nowadays in modern culture we have made them believe how it is beneficial. Andragogy will open up new dimensions into this perspective.

References:

1. Dutt, K.G. (2017). The Role of Adult Literacy in Transforming the Lives of Women in Rural India: Overcoming Gender Inequalities. Comparative case studies in Bhilwara District Rajasthan & Howrah District West Bengal India. Stockholm University. Retrieved September 12, 2019 from. [Online]. URL: https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1074266/FULLTEXT01.pdf (date of access: 01.11.2017).

2. Smith, M.K. (2007). Introducing Adult Education. The Informal Education Homepage. Retrieved November 20, 2007. from. [Online]. URL: http://www.infed.org/lifelonglearning/b-adedgn.htm (date of access: 20.11.2007).

3. Spencer, B. (2006). The Purposes of Adult Education: A Short Introduction. Toronto: Thompson Educational Publishing.

4. Bierema,L.L., Storberg-Walker, J. (2007). Tracing HRD's Rational Masculine Roots: Feminist Alternatives for a More Mindful HRD. Adult Education Research Conference Proceedings. Retrieved November 5, 2007, from. [Online]. URL: http://www.adulterc.org/Proceedings/2007/Proceedings/ Bierema_Storberg-Walker.pdf (date of access: 05.11.2007).

5. Miles, A. (1998). Learning from the Women's Movement in the Neo-Liberal Period. In Learning for Life. Toronto: Thompson Educational Publishing.

6. Thompson, M. (1996). An historical and linguistic analysis of women in the histories and the early literature of adult education, 1926-1962: Toward a balanced historiography of the field. Doctoral dissertation. The Pennsylvania State University, 1996.

7. Caffarella, R., & Olson, S.K. (1993). Psychosocial Development of Women: A Critical Review of the Literature. Adult Education Quarterly. 43(3). Pp.125-151.

8. Home, A.M. (1998). Predicting Role Conflict, Overload and Contagion in Adult Women University Students with Families and Jobs. Adult Education Quarterly. 48(2). Pp. 85-97.

9. Stalker, J. (1998). Women in the History of Adult Education: Misogynist Responses to our Participation. In Learning for Life. Toronto: Thompson Educational Publishing. Pp. 238-249.

10. Hugo, J.M. (1990). Adult education history and the issue of gender: toward a different history of adult education in America. Adult Education Quarterly. 41(1). Pp.1-16.

11. Tisdell, E. J. (1998). Poststructural Feminist Pedagogies: The Possibilities and Limitations of Feminist Emancipatory Adult Learning Theory and Practice. Adult Education Quarterly. 48(3). Pp.139-156.

12. Kramarae, C. (2001). Excerpts from The Third Shift: Women Learning Online. Retrieved November 11, 2007 from. [Online]. URL: http://www.uoregon.edu/~cheris/third%20shift.pdf (date of access: 11.11.2007).

Muallif haqida ma'lumotlar:

Abdiyev Akmal Urakbayevich – Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Madaniyatlararo muloqot va turizm kafedrasi katta o'qituvchisi.

E-mail: akmaljonaka@yahoo.com